

6196

1910

№ 56

343

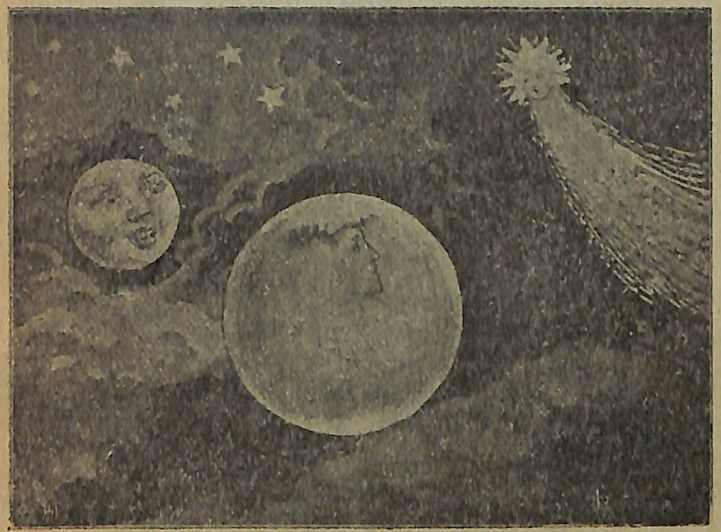
82-9308-1
5-81

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ «ՀԱՍՆԵՐ» ԱՄՍԱԳՐԻ

№ 9.

ԿՍԵՆ, ԷՎՍԷՂ

ԵՐԿԻՐՆ ԵՒ ԳԻՍԱՍՏՂԸ

2004

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս
ԷԼԷՔՏՐՈՆԱԿԻ ՏՊԱՐԱՆ ՕՐ. Ն. ԱՂԱՆԵԱՆՅԻ. ՊՈԼԻՏԵ, 7

1910

2010

83-93

№ 9.

5-81

ws

ԿԱՐԼ ԷՎԱՆԴ

ԵՐԿԻՐՆ ԵՒ ԳԻՍԱՍՏՂԸ

1002
7153

6014

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՅՈՒՆԱՐԻ ՊՐԵՍԻԱ

№ 2

ԳՐԱԿԱՆԱԿ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՅՈՒՆԱՐԻ ՊՐԵՍԻԱ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՅՈՒՆԱՐԻ ՊՐԵՍԻԱ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՅՈՒՆԱՐԻ ՊՐԵՍԻԱ

1910

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՅՈՒՆԱՐԻ ՊՐԵՍԻԱ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՅՈՒՆԱՐԻ ՊՐԵՍԻԱ
28 ԴԵՍԵՄԲԵՐ 1919 թ.

Այն պատմութիւնը, որ ուզում եմ անել, վերին աստիճանի նշանաւոր է: Շատ, շատ հարիւրաւոր տարիներ է շարունակոււմ նա: Այն մարդը, որ ծնւել է այդ պատմութեան սկզբնաւորութեան հետ միաժամանակ, վաղուց արդէն մեռել է և գեանի մէջ է պառկած՝ դեռ նրա վերջը չը լսած, ինչ եմ ասում, մինչև անգամ այնքան շապրած, որ կարողանար լսել այդ պատմութեան իսկ հետաքրքրական կէտը:

Այդ պատմութիւնը սկսւել է և շարունակոււմ է տիեզերքի ազատ տարածութեան մէջ, այնտեղ, ուր լողում են աստղերը և ուր այնպէս ցուրտ է, որ մորթուց կարած, ամենատաք մուշտակը մի հասարակ, զգզզւած շապկից աւելի չի տաքացնի մեր մարմինը:

Եւ տիեզերքի այդ աստղալից, ցուրտ տարածութիւնը այնքան անհուն է և անսահման, որ մինչև այժմ դեռ ոչ ոք չի կարողացել որոշել նրա մեծութիւնը:

Ասեմք դա մի առանձին նշանակութիւն էլ չունի, որովհետև եթէ գտնւի էլ մի մարդ, որը

կարողանայ տիեզերքի տարածութիւնը չափել, միևնոյն է, ուրիշ մարդիկ չեն ըմբռնի նրա ասածը:

Այդ տիեզերական տարածութեան մէջ իր սովորական ճանապարհորդութիւնն էր կատարում երկիրը. նա շրջել էր երկամր, երկամր տարիներ և շարունակում է շրջել մինչև այսօր էլ: Նա շրջում էր արեգակի շուրջը, շարունակ պտտւում էր հա պտտւում նրա չորս կողմը: Նրա տեղ մարդ որ լինէր, վաղուց արդէն գլուխը պտոյտ եկած կը լինէր, բայց երկրի գլուխը չէր պտտւում: Նա սովորել էր իր այդ պտոյտին և միևնոյն ժամանակ դա այնքան էլ փոքրիկ զբօսանք չէր, ամբողջ մի տարի էր տևում: Եւ հէնց որ մի շրջան անում վերջացնում էր, իսկոյն սկսում էր մի նոր շրջան:

Եւ այդ դեռ բոլորը չէ: Երկիրը բացի այդ, իսկ գծի պէս, պտտւում էր նաև ինքն իր շուրջը, այն փոքրիկ շան լակոտի նման, որ ուզում է իբ պոչի ծայրը բռնի: Ասենք այդ բանի վրա նա քսանուչորս ժամից աւելի չէր գործածում: Եւ նրա համար էր նա այդ բանը անում, որ արեգակը կարողանար ամեն կողմից հաւասարապէս լուսաւորել իրեն: Այն կողմը, որ արեգակի հակառակն է դարձած, չէ որ միշտ մութ գիշեր է լինում: Եւ եթէ երկիրը միշտ Եւրոպայի, Ասիայի և Աֆրիկայի կողմը դարձրած լինէր արե-

գակին, այն ժամանակ ամերիկացիք երբէք չը պէտք է վեր կենային իրենց անկողիններից:

Ի՛հ, արդէն տեսնում էք որ երկիրը շատ հոգս ունէր: Բայց դրանցից զատ նա մի հոգս էլ ունէր:

Նա պէտք է հսկէր՝ հետևէր նաև լուսնին: Ճշմարիտ է՝ նեղն ընկած տեղը լուսինը ինքն էլ կարող կը լինէր իր գործը տեսնել. նա ուրիշ բան ու գործ չունէր բացի այն, որ երկրի նման շարունակ ինքն իր շուրջը պէտք է պտտուէր և էլ պէտք է զբօսնէր, վաղէր երկրի շուրջը, ինչպէս երկիրը արեգակի շուրջն էր զբօսնում:

Լուսինը շատ փոքր էր երկրից և ոչ մի բանի մասին ոչ իր կարծիքն ունէր, ոչ էլ կարող էր ձայն հանել: Այդ պատճառով երկիրը միշտ հրամայելով էր խօսում նրա հետ: Իսկ լուսինն էլ յաճախ ջգրացնում էր նրան ինչպէս որ կարողանում էր:

Այդ բանը մեծ մասամբ ի հարկէ նրանից էր առաջ գալիս, որ նրանք շատ մօտիկ էին ապրում իրարից, իսկ միւս աստղերը այնքան հեռու էին նրանցից, որ չէր կարելի որևէ յարաբերութիւն ունենալ նրանց հետ: Ինքներդ գիտէք, որ երբ երկուսը պէտք է անբաժան իրար հետ լինեն, չէ որ հեշտութեամբ առաջ են գալիս ամեն տեսակ վէճեր ու թիւրիմացութիւններ:

Բայց լուսինը կանոնաւոր կերպով ամիսը մէկ անգամ լրանում էր: Այն ժամանակ նա զընջրտւում էր իր ամբողջ կլոր երեսով և դրանով երկրի կատաղութիւնն էր բերում: «Ինչպէս է փայլում, տեսէք է, այն ողորմելի դատարկապորտը» ասում էր այն ժամանակ երկիրը, «երևի ինքն իրեն մի անշարժ աստղ է կարծում»:

Բայց լուսինը ոչ մի ուշադրութիւն չէր դարձնում երկրի խօսքերի վրա և շարունակում էր աչքերը չռել, ծամածուծութիւններ անել—քանի դեռ լրացած էր: Այն էլ ճշմարիտ է, որ այդ բանը այնքան էլ երկար չէր տևում: Լուսնի դէմքը ամեն գիշեր մաշւում էր, ձգւում, կարծես թէ

հարբելուց յետոյ գլուխը ցաւելիս լինէր, վերջի վերջոյ նա բոլորովին թագնւում էր, բայց իսկոյն նորից յայտնւում և շարունակ աւելի ու աւելի մեծանում, մինչև որ կրկին լցւում լրանում էր:

—Հաւասարաչափ ես արդեօք շրջում դու,
—հարցրեց մի անգամ երկիրը:

—Անշուշտ,—պատասխանեց լուսինը:

—Յոյս ունեմ, ինչպէս հարկն է հաշւում ես քո ճանապարհը,—շարունակեց երկիրը:—Չըմոռանաս, որ մինչև որ ես մէկ անգամ արեգակի շորս կողմը պտտեմ, դու պէտք է տասն և երեք անգամ պտտես իմ շուրջը: Թէ չէ օրացոյցի կարգը տակն ու վրա կը լինի:

—Ես արդէն շատուց է որ վազում պտրտւում եմ, առանց քեզ ինքս էլ լաւ գիտեմ՝ ինչ պէտք է անեմ, փնթփնթան քաֆթառ,—պատասխանեց լուսինը: Այդ օրը հէնց ճիշտ նըրա լրման ժամանակն էր, դրա համար էլ լեզուն երկարացրել էր:

Լուսինը մի ուրիշ կերպ էլ էր ջգրացնում երկրին: Երբեմն սկսում էր երկրի վրա եղած ջուրը ամբողջ ուժով իր կողմը բաշել, այնպէս որ մի տեղ ջուրը բարձրանում փքւում էր, իսկ միւս տեղ իջնում նստում էր: Եւ այնտեղ, ուր ջուրը բարձրանում փքւում էր, հեղեղը ամեն բան տակովն էր անում, այն ինչ միւս

կողմում նաևերը խրոում նստում էին ծանծաղուտի մէջ:

Եւ այն մարդիկ, որոնք ենթարկուում էին այդ դժբախտութեանը, անիծում, նզովում, երգում էին, որ այս երկրի վրա ապրելը ուղղակի անտանելի էր դառնում: Պարզ է, որ այդ բանը գրգռում էր երկրին—չէ՞ որ իր ձեռքից ոչինչ չէր գալիս: Եւ առաջևանից աւելի էր զայրանում լուսնի վրա:

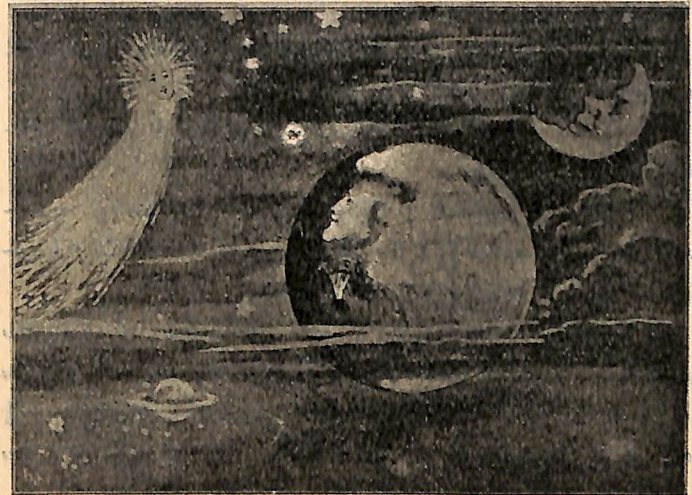
—է, էլի՛ լցւեցիր, լրացար, անպիտան արարած,—ասում էր նա լուսնին.— ես միայն այն կուզէի իմանալ, թէ դրանից ինչ օգուտ ունես:

Այդպէս նրանք տարիներ շարունակ վիճում էին հա վիճում՝ բնութիւնից իրենց սահմանած ճանապարհորդութիւնը կատարելով: Իսկ նրանց շուրջը շարժւում էին ուրիշ մոլորակներ, որոնք նոյնպէս իրենց հոգսերն ու իրենց վշտերն ունէին: Իսկ բոլորի մէջտեղը կանգնած էր արեգակը և իր փայլով լուսաւորում էր բոլորին:

Բայց անհա մէկ անգամ—դա մարտի կէսերին էր—այդ կողմերում մի բոլորովին անծանօթ աստղ յայտնւեց: Ոչ երկիրը և ոչ էլ լուսինը մինչև այդ դեռ երբէք չէին տեսել նրան և կարող էք երևակայել թէ ինչ մեծ եղաւ նրանց զարմանքը: Օտար աստղը բոլորովին մի առանձին տեսակի էր. նա ամենևին նման չէր

միւս աստղերին. նա երկար, փայլուն պոչ ունէր:

—Տէր Աստուած, այս ինչ տարօրինակ արարած է,—բացականչեց երկիրը: Լուսինն էլ ձայն տւաւ. «Ես դեռ երբէք այսպիսի բան չեմ տեսած»:

Քիչ մնաց երկիրդից ու զարմանքից, տեղն ու տեղը կանգնած մնային:

Այդ միջոցին անծանօթ աստղը շարունակ մօտենում էր հա մօտենում և երկիրը արդէն վախենում էր, չըլինի թէ յանկարծ այդ աստղը իր վրա ընկնի: Երբ այնքան մօտեցաւ,

որ կարելի էր խօսել նրա հետ, երկիրը աղաղակեց. «Կայց, ի՞նչ ես անում դու այստեղ, իմ ճանապարհին. ո՞վ ես, ո՞րտեղից ես գալիս. ո՞ւր ես գնում»:

«Մէկ անգամից շատ հարցեր ես տալիս», պատասխանեց օտար աստղը:

— Բայց ո՞վ ես դու,— նորից հարցրեց երկիրը:

«Ես մի փոքրիկ գիսաստղ եմ միայն», ասաւ աստղը. «Իսկ դու ո՞վ ես»:

— Ես երկիրն եմ: Դու պէտք է լսած լինէիր իմ մասին:

«Երբէք չեմ լսել», պատասխանեց գիսաստղը: «Ես առաջին անգամն եմ այստեղ, ձեր կողմերի ոչ մի աստղի հետ ծանօթ չեմ»:

— Օ՛, որ այդպէս է դու շատ լաւ տեղն ես ընկել,— ասաւ գոռոզութեամբ երկիրը:— Ճիշտ է, սովորութիւն չունեմ պարծենալու, միայն թէ մի բան պէտք է ասեմ քեզ, որ բոլորիցս ես ամենանշանաւորն եմ:

«Ուրեմն, ճիշտ որ շատ աջող տեղ եմ ընկել»,— մտածեց գիսաստղը, «Իէ, շուտ արա պատմիր ինձ: Ես ժամանակ չունեմ, չեմ կարող երկար մնալ և ծուլութիւն անել»:

— Բայց մենք էլ բաւական արագ ենք վազում,— մտերմաբար ասաւ երկիրը. — Ես ուզում եմ մի բան առաջարկել քեզ. արի գրօս-

նենք միասին, մէկ անգամ պտտւենք արեգակի շուրջը: Այդ միայն մի տարի կը տևի. մենք կարող ենք առանց շտապելու, հանգիստ զրոյց անել:

«Օհօ»,— քմծիծաղ տալով պատասխանեց գիսաստղը. «Այդ է, որ ասում ես արագ: Ես բոլորովին այլ հասկացողութիւն ունեմ ժամանակի մասին: Դէ շտապիր և պատմիր, թէ ովքեր կան այս կողմերում»:

— Բայց նախ խոստացիր, որ շրջանկատ ու զգոյշ կը լինես և չես ընկնի իմ վրա,— ասաւ երկիրը:

Այս խօսքերի վրա աստղը այնպէս սաստիկ ծիծաղեց, որ նրա պոչը երեքտակ ճաքճքւեց:

«Հօր, կընշանակի դու վախենում ես որ ես կարող եմ գըլըխկոնձի՞ր գալքեզ վրա: Հանգստացիր: Ես բոլորովին թեթեւ եմ, օդային եմ և եթէ ընդհարւեմ էլ քեզ նման վիթխարու հետ, հազար կտոր կը լինեմ»:

— Ա՛խ— բացականչեց երկիրը ոգևորւած. — ուրեմն դու միայն կրակ ես: Ես էլ մի ժամանակ այդպէս եմ եղել:

«Բայց երևի այդ շատ վաղուց էր», ասաւ գիսաստղը կասկածանքով. «Ինձ այնպէս թւաց թէ այժմ դու բևեռիդ վրա մի մեծ սառցէ գդակ ունես ծածկած»:

— Այդ մէկը ճիշտ է,— պատասխանեց եր-

կիրը.— աւելին կասեմ. ամեն մի բնեռիս վրա մի մի գտակ ունեմ. բայց դա ոչինչ որ ոտքերս ու գլուխս ցրտի մէջ են, միայն թէ ստամոքսիս մէջ բաւականին տաքութիւն լինի: .

«Այո՛, բայց սրտե՞լ է կրակը»,—հարցրեց գիսաստղը:

—Կրակը— հմ մէջն է,— պատասխանեց երկիրը:— Տես, այս ըոպէիս ցոյց կը տամ քեզ:

Եւ իսկոյն իր երկու ամենամեծ հրաբուխներէից կրակ դուրս ժայթքեց: Ամեն կողմ անհամար կայծեր փուկեցին:

«Այո՛, այո՛», նկատեց գիսաստղը. «ճիշտ որ դեռ էլի մի քիչ կրակ է եղել մէջդ»:

—Մի բի՛շ,—բացականչեց երկիրը վիրաւորւած:— Ես բեզ այ ի՛նչ կասեմ. ամբողջ փորս կրակով լիքն է: Հէնց այդ է որ ինձ այնքան հետաքրքրական է դարձնում: Գիտես ի՛նչ... Ես էլ մի ժամանակ բեզպէս դատարկ, օդային, թափանցիկ մի անհատ էի: Բայց խելքս գլուխս հաւաքեցի, ինքս ինձ ձեռքս առայ և աւելի ու աւելի խտանում էի, մինչև որ վերջապէս ծածկուեցի հաստ կեղևով: Եւ այժմ ես միայն իմ հրաբուխներէի միջոցով եմ կարող կրակ դուրս ձգել: Բայց այնուամենայնիւ իմ մէջ կրակ կա՛յ:

«Այդ կեղևը պէտք է որ խանգարելիս լինի քեզ», նկատեց գիսաստղը:

—Ի՛նչ ասեմ. ի հարկէ,— պատասխանեց եր-

կիրը,—բայց ես հետզհետէ վարժեցի այդ բանին: Իսկ այժմ նրա վրա ապրում են մարդիկ:

«Մարդի՛կ», հարցրեց գիսաստղը. «Իրանք ի՛նչ բան են»:

Երկիրը մտածկոտ քորեց իր հիւսիսային կողմի բնեռի մօտ, և այդ բանից իր սառցէ գդակը մի քիչ շարժեց, մի քանի անագին կտորներ գդակից պոկուեցին և սառցակոյտերի պէս լող տւին դէպի ծովը:

—Այո՛, այո՛,—ասու երկիրը. ճշմարիտն ասած, դրանք մի տեսակ պարագիտ են»:

«Թ՛նհ», բացականչեց գիսաստղը:

Երկիրը, կարծես թէ մտածման մէջ, մի կարճ ժամանակ լռեց և յետոյ ասու. «Գիտե՞ս, նրանք այնպէս են սողում իմ վրայով, որ երբեմն ինձ թւում է թէ պիտի խելագարւեմ: Եւ որքան ժամանակի ընթացքում շատանում են, այնքան աւելի վատ եմ դառնում: Նրանք դէսից դէնից հետախուզում են ինձ, փորում, փորփորում են, ածուխ, մետաղ և զանազան հարկաւոր բաներ են որոնում: Երկաթէ գծեր են կապում իմ վրա և շոգու օգնութեամբ ման են գալիս. ամենամեծ սարերիս միջով ծակեր են բաց անում, գետերիս վրա կամուրջներ են ձգում: Իսկ իրենց մասին էլ ասում են թէ երկրիս, այսինքն իմ թագաւորներն են:

«Երևակայում եմ, թէ ինչքան չը պիտի

դուր գալիս լինի մի աստղի, որ այդ տեսակ արարածներ ինչ ուղեն իր գլխին անեն»,—նկատեց գիսաստղը: «Մի՞թէ չես կարող վրայիցդ թափ տալ նրանց:

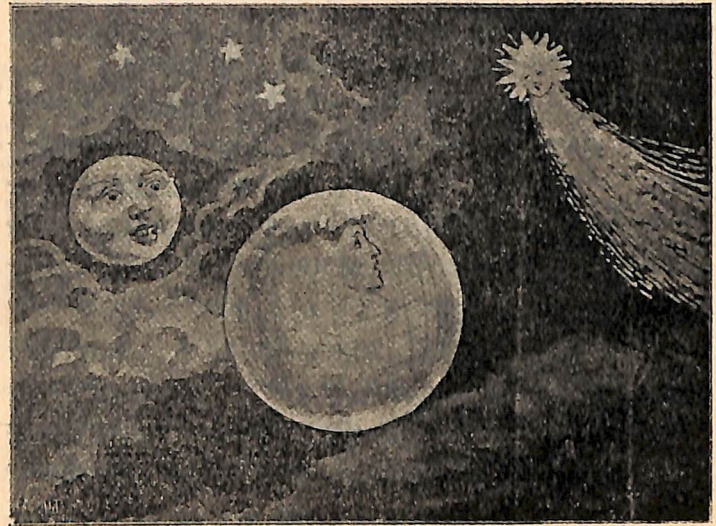
—Փորձեցի,— պատասխանեց երկիրը,— և այն էլ ոչ թէ մէկ, այլ մի քանի անգամ, և զանազան միջոցներով: Հրաբուխներիցս ահագին կրակ ու մեծ մեծ շիկացած քարեր եմ ժայթքել և ամբողջ քաղաքներ ծածկել: Շատ անգամ փոթորիկներ եմ արել և հազարաւոր մարդիկ խեղդել: Իսկ երբ բոլորովին անամօթ են դառնում ու էլ ոչ մի պատկառանք չեն ունենում դէպի ինձ, մի լաւ թափահարում եմ կեղևս և երկրաշարժ անում:

«Է՛հ, մի՞թէ այդ էլ չի օգնում»:

—Ասենք օգնում է,—նկատեց երկիրը.— միայն շատ կարճ ժամանակով: Կարծում եմ, որ չափազանց շատ են բազմացել: Վաղուց պէտք է այդ սկսած լինէի, երբ դեռ այսքան բազմացած չէին և այսչափ խորամանկ: Թէ չէ հիմա, երբ որ մի քանի հազար մէկ անգամ խեղդում եմ կամ կրակով մոխիրով ծածկում և այն է յոյս եմ ունենում, թէ նրանց ընտանիքները ցրտից ու վշտից կը կոտորեն, մէկ էլ տեսնեմ՝ նրանց համար օժանդակութիւն են հաւաքում, մխիթարում են, օգնում են և մի երկու տարուց յետոյ նորից լցւում են ինձ վրա, ինչպէս առաջ էր:

«Մինչև այսօր դեռ ոչ մի այդպիսի բան չեմ լսել»,— ասաւ գիսաստղը.— «չեմ հասկանում, ինչպէս ես այդ բոլորը տանում»:

—Ի՞նչ անեմ ապա,— տղաղակեց երկիրը.— երբէք չեմ ազատւի նրանցից: Ուսումնասիրել են ինձ, մի բեկորիցս մինչև միւս բեկոս համարեա ոչ մի կէտ չեն թողել իմ ազատ տրամադրութեան

տակ: Ամեն կողմից չափել չափչփել ու նկարագրել են... Շատերը իրենց սեղանների վրա մի գունդ ունեն, որ պէտք է ինձ նման լինի: Իմ մակերևոյթի ամեն մի քունջ ու պուճախը դիտում գննում են այդ գնդի վրա: Առաջուց հաշւում են, թէ երբ փոթորիկ կամ որոտ, երկ-

րաշարժ պիտի լինի... Իրենց պատերի վրա այնպիսի գործիքներ անեն կախած, որ պատմում են նրանց այդ ամենի մասի: Տեսնում ես, էլ ի՞նչ կարող եմ նրանց անել:

«Ես այդ իհարկէ չը գիտէի», — ասաւ գիսաստղը, — «Մի բան գիտեմ միայն. ես որ քո տեղը լինէի, — ես ոչ մի կերպով չէի տանի մի այդպիսի բան»:

Երկիրը արհամարհանքով հըրհըռաց:

— Օհօ, — ասաւ նա, — «մեծ բան մի երևակայիր քեզ: Մի բան ասեմ. հէնց այս վայրկենիս, երբ ես ու դուն այստեղ զրոյց ենք անում, իմ մարդիկը արդէն գտել են քեզ: Նրանք նայում են քեզ իրենց հեռադիտակներով, հաշուում են քո ճանապարհը, քեզ անուն են տալիս և քո մասին ամբողջ գրքեր են գրում: Այսինքն, այդ բաներն անում են նրանցից ամենախելօքները, իսկ յիմարները վախենում են քեզնից և կարծում են, թէ եկել ես տիեզերքի վախճանն ազդարարելու:

«Իսկ ովքեր են այդ յիմարները», — հարցրեց գիսաստղը:

Երկիրը՝ ծոծրակը քորելով, իր սառցէ գդակը այնպէս շարժեց, որ Ատլանտեան ովկիանոսի կէս երեսը լցւեց սառցակոյտերով, և շփոթւած պատասխանեց.

— Շատ լաւ կըլինէր, որ այդ մասին չը հարցնէիր ինձ:

«Ներողութիւն եմ խնդրում», — ասաւ գիսաստղը. — «գուցէ դա ընտանեկան գաղտնիք է»:

— Ո՛չ, դա գաղտնիք չէ, — պատասխանեց երկիրը, — բայց մինչև այժմս էլ ես ոչ մի կերպ չը կարողացայ իմանալ, թէ ովքեր են իսկապէս այդ յիմարները: Որ յիմարներ կան, այդ գիտեմ: Եւ շատ կան: Բայց այնքան էլ հեշտ չէ ջոկել, թէ իսկապէս ով է խելօք, ով յիմար: Նրանցից ամեն մէկը իրեն խելօք է կարծում, իսկ բոլոր միւսներին յիմար:

«Որ այդպէս է, երևի նրանք բոլորն էլ յիմար են», — նկատեց գիսաստղը:

Երկիրը մարդու փոխարէն իրեն վիրաւորւած զգաց: Նա մտածեց, որ երևի ինքը չափազանց բացսիրտ է խօսում այդ բոլորովին օտար աստղի հետ, որին չէ որ համարեա թէ չի ճանաչում և որը բացի այդ թեթևամիտ մէկն է երևում, և ոչ թէ մի լուրջ բան:

Արժանաւորութեամբ լի եղանակով երկիրը պատասխանեց.

— Իսկի էլ չէ, իմ բարի գիսաստղ, իսկի էլ չէ: Բայց գիտես, ի՞նչ ենք խօսում այնպիսի բաների մասին, որոնցից դու ոչ մի հասկացողութիւն չունես: Ես առհասարակ չեմ սիրում պարծենալ, բայց բարեկամարարութիւնով հարցրի՛ր.

1002
5917

թիւնը հրաւիրում եմ այն բանի վրա, որ ես անկասկած ամենահետաքրքրական աստղն եմ: Շուրջը նայիր, ինչքան աչքդ կտրում է ամբողջ տիեզերական տարածութեան մէջ ինձ հաւասար ոչ մի աստղ չես գտնի: Նայիր Արիւսեակին, որ փայլում է այնտեղ վերևում, Լուսընթագին, Հրատին և միւս բոլոր աստղերին, որոնց անուններն անթիւ անհամար են, և որոնք ինձ նման վազում են արեգակի շուրջը: Իսկ յետոյ ուշադրութեամբ դիտիր ինձ: Նայիր իմ խոր-խոր, կապուտակ ծովերին, հաճարի անտառներին և արմաւենու պուրակներին»:

«Ճիշտը խոստովանեմ, ոչ մի այդպիսի բան չեմ տեսնում», ընդհատեց նրան գիսաստղը: «Իհարկէ գուցէ ճիշտ է այն բոլորը, ինչ որ դու ասում ես, բայց ինձ այնպէս է երևում, իբր թէ ամբողջովին փաթաթեմ ես մշուշի քօղով: — Ա՛խ, հա՛, — ասաւ մի քիչ շփոթեմ երկիրը. — ես բոլորովին մոռացայ այդ մասին: Դա իմ մթնոլորտն է»:

«Ձարմանալի է, այդ ինչքան տեսակ տեսակ բաներ ես ունեցել... Կեղև, մարդ, մթնոլորտ...»

— Գիսաստղ, — սրտնեղութիւնից աղաղակեց երկիրը. — լսիր, ճշմարիտ է որ ես մի քիչ առաջ ասածս աստղերի հետ արագ սլանում եմ արեգակի շուրջը, այն էլ ճշմարիտ է որ ես ամենափոքր աստղերիցն եմ: Բայց գրա՛ փոխարէն

հաւատացած եմ, որ ես եմ ամբողջ տիեզերքի ամենակարևոր կէտը, հաւասարակշռութեան իսկական կենդրոնը...»

Գիսաստղը պատասխանեց:

«Այդ պարծենկոտութիւնը քեզ բոլորովին խելքից հանել է: Այդ պարծենկոտ ճառդ շարունակելուց առաջ, մի քիչ նստիր, հանգստացիր:

— Ես նստեմ, հանգստանամ, — հարցրեց երկիրն վիրաւորեւած. — այդպիսի մի բան որ անեմ, հօ այն է վերջս եկել է: Ձէ՛ որ ամեն ինչ հաստատուած է այն բանի վրա, որ ես ճշտութեամբ կտրում եմ իմ ուղին արեգակի շուրջը: Բացի այդ, ես պէտք է նկատեմ քեզ, որ ամենևին չեմ պարծենում: Իրօք որ, ես ամենանշանաւոր աստղն եմ... Թէկուզ հէնց մարդու շնորհիւ: Ոչ մի աստղ մի այդպիսի բան չունի... Բայց ի՛նչ է քեզ պատահել. դու փախչում ես ինձնից:

«Այո՛, փախչում եմ»:

— Բայց ինչո՞ւ, — տխրութեամբ հարցրեց երկիրը: — Մի՞թէ չես կարող մէկ երկու տարի մնալ այստեղ: Հիանալի զրոյց էինք անում: Կը հաւատաս, ոչ մի բաւականութիւն չեմ ստանում դարերից ի վեր շարունակ միևնոյն ճանապարհով շրջելուց, շարունակ միշտ միայն այս միևնոյն յիմար լուսնի հետ լինելուց:

«Ո՞րն է այդ լուսինը», հարցրեց գիսաստղը:

—Այ այն պառաւը, որ երևում է այնտեղ,— պատասխանեց երկիրը.— դու նկատեցիր, որ շարունակ զբօսնում է իմ շուրջը: Դա մի ողորմելի աստղ է, որ իր ծառայութիւնը վերջացրել՝ կենսաթոշակով է ապրում: Ես նրան խղճացի և ընդունեցի ինձ մօտ, երբ նա անօգնական թափառում էր տիեզերքի տարածութեան մէջ: Այժմ բոլորովին այրուել սառել է և պառաւութիւնից վերջնականապէս խելքը կորցրել է. մի խօսքով մի թշուառ արարած է, որին ամենայն արդարութեամբ պէտք էր անկելանոց ուղարկել: Բայց այս կողմերում մի սովորութիւն է դառել կողքին մի լուսին պահելը: Լուսնթագը գրանցից նոյն իսկ հինգ հատ ունի: Բայց ես դա յիմար նախապաշարմունք եմ համարում:

«Մնաս բարև», — աղաղակեց գիսաստղը: Երկիրը զուր էր աղաչում՝ էլի մի քիչ սպասի: «Ձեմ կարող», ասաւ գիսաստղը, «ես իմ ճանապարհն եմ կտրում և պէտք է շարունակեմ: Բացի զրանից ձանձրացրեց ինձ քո պարծենկոտութիւնը»:

—Նորից երբ կըյայտնուես այս կողմերում: «Երեք հարիւր տարուց յետոյ», աղաղակեց գիսաստղը արագ փախչելով և երեքտակ պոչը թափ տալով:

Նա հետզհետէ փոքրանում էր ու փոքրանում: Վերջապէս բոլորովին անհետացաւ:

«Կեցցես», բացականչեց լուսինը. «ինչ արագ է վազում է, ինչ պոչ ունի: Երևի բոլորովին այլ կեանք է վարում, քան թէ մի ողորմելի մոլորակ»:

—Ի հարկէ,— հեզնաբար պատասխանեց երկիրը:— Նա մօտաւորապէս նոյնպիսի անօգուտ կեանք է վարում, ինչպէս և լուսինը:

Բայց լուսինը լրացած էր և միայն ծիծաղեց երկրի խօսքերի վրա:

Անցաւ երեք հարիւր տարի: Գիսաստղը իր խոստման համաձայն եկաւ:

Երկիրը տենչանքով սպասում էր նրա գալուստին և համբերութեամբ հաշուում էր իր պտոյտները արեգակի շուրջը: Նա զարգարեց իրեն մանուշակներով և այն բոլոր ծաղիկներով, որ կարող էր արտադրել մարտ ամսին:

Մարդիկ երկրի վրա նոյնպէս այդ օր դիտում էին գիսաստղը, որովհետև արդէն հաշուել էին նրա ուղին: Խելօքները ուրախանում էին, որ նորից մի գեղեցիկ ու նշանաւոր բան են տեսնելու, իսկ յիմարները երկիւղից վայ էին տալիս իրենց անկողիններում կամ ան ու զողով վազվզում էին փողոցներում, խմում, հարբում և ուրիշ զանազան յիմարութիւններ անում:

—Գիսաստղը,— աղաղակեց խելօք մար-

դը, որ կանգնած էր ամենաբարձր աշտարակի վրա, ամենալաւ հեռադիտակը ձեռին և գիսաստղի մասին շատ բան գիտէր:

— «Նայիր, գիսաստղը», — աղաղակեց լուսինը: «Կեցցէ... Դէ՛հ այժմ էլի կարող ենք ուրախանալ»:

— Այո, գիսաստղն է, — բաւականութեամբ աղաղակեց նոյնպէս և երկիրը:

Եւ երբ քիչ յետոյ մօտեցաւ մե՛ծ, փայլուն գիսաստղը, իր երեքտակ ճաքճաքած պոչով, երկիրը ողջագուրանքով բարձրացրեց իր սառցէ զգակը: Իսկոյն բոլոր ծովերը լցեցին սառցակոյտերով և այնպէս ցրտեց, որ յիմարները հաւատացած էին, թէ հասել է աշխարհիս վերջը, նոյն իսկ խելօքները մի քիչ անհանգստութիւն զգացին:

— Բարեւ, բարեւ, սիրելի գիսաստղ, — աղաղակեց երկիրը. — ողջոյն քեզ: Ուրախ եմ, որ տեսնում եմ քեզ նորից ուրախ ու առողջ:

Բայց գիսաստղը ոչ մի բառ չէր պատասխանում:

Երկիրը կրկնեց իր ողջոյնը. «Բարեւ», Բայց այս անգամ էլ պատասխան չըստացաւ:

«Այս ի՞նչ պէտք է պատահած լինի գիսաստղին», ասաւ նա զարմացած: «Ձըլինի՛ թէ այնքան ամբարտաւանացել է, որ չի ուզում բարեւել իր հին ծանօթին»:

— Երևի ձեզ չընկատեց... — չարախնուութեամբ մէջ ընկաւ լուսինը, — Մէկ մտածեցէք է, ինչքան չնչին էք:

— Ձայնդ քեզ քաշիր. աւելի լաւ է քո պարտականութիւնների մասին մտածես ու քիթդ չը խոթես որտեղ որ պէտք չէ, — բարկացած գոռաց երկիրը և նորից կանչեց. — Գիսաստղ, սիրելի գիսաստղ:

Գիսաստղը ոչ մի ձայն չըհանելով, հանգիստ շարունակում էր իր ճանապարհը:

Այն ժամանակ երկիրը վախեցաւ, չըլինի թէ գիսաստղը արագ անցնի մօտիցը և չաջողւի զըրոյց անել նրա հետ: Նա քիչ էր մտում լաց լինի: Եւ իսկապէս՝ ի՞նչպէս չը վերաւորէր. երեք հարիւր տարի նա ապրել էր այն ուրախ յուսով, որ պէտք է զըրոյց անէր մի հետաքրքիր, խելացի արարածի հետ, և ահա վերջապէս յայտընւել է այդ արարածը ու նոյն իսկ չի էլ ուզում բարեւ տալ իրեն:

— Բարեւ, գիսաստղ, — աղերսակտն ձայնով սկսեց կանչել նա. — Մի՛թէ դու ուզում ես առանց ինձ բարեւելու անցնես, իմ դռան մօտով: Ձէ՛ որ ես բո հին բարեկամն եմ, երկիրը. ապա մի յիշիր: Դու ճանապարհորդել ես միլիոնաւոր վերստեր: Եւ մի՛թէ ես ճշմարիտ չէի ասում քեզ. պատահեցի՛ր արդեօք ինձ նման մէկին»:

«Ինչպէս չէ», պատասխանեց գիսաստղը սաստիկ արհամարհանքով:

—Հա՛, — անվստահ հարցրեց երկիրը: — Որ այդպէս է, պէտք է պատմես ինձ այդ բոլորի մասին: Իսկ առ այժմ ես շատ ուրախ եմ գոնէ որ լեզուդ չի պապանձւել: Ի՛է... պատմիր... Ապա ասա տեսնեմ, թէ տիեզերքի տարածութեան մէջ որևէ տեղ պատահեցիր արդեօք այնպիսի խոր, կապուտակ, գեղեցիկ ծովերի, ինչպէս են այստեղ ինձ վրա, հաճարի այսպիսի հրաշալի անտառների, վայելչակազմ արմաւենիների այսպիսի պուրակների:

«Հա՛, հա՛, հա՛» — ծիծաղեց գիսաստղը:

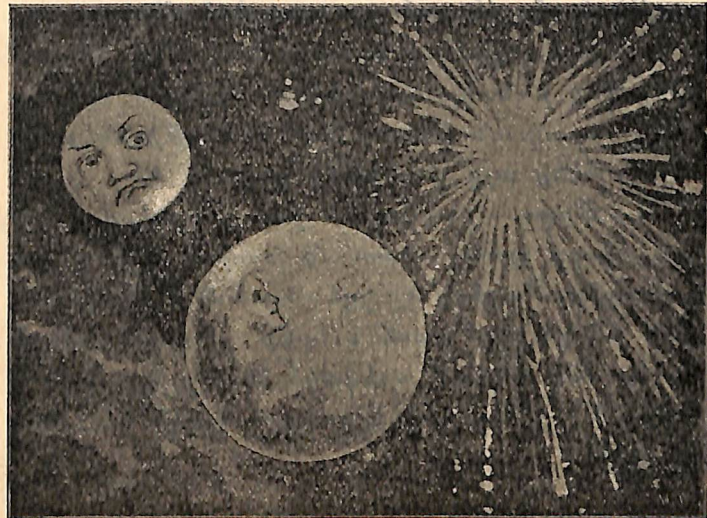
— Կամ թէ որևէ տեղ դու մարդ տեսար, — նորից հարցրեց երկիրը:

Իսկ գիսաստղը շարունակում էր ծիծաղել. «Հա՛, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛»: Ծիծաղից նրա պոչն էլ էր շարժւում, գլուխն էլ: Իսկ երկիրը սաստիկ վիրաւորւեց: Եւ սկսեց մտածել թէ ինչով կարող է յարգանք ու պատկառանք ներշնչել գիսաստղին, և յիշելով յանկարծ՝ աղաղակեց. «Գուցէ գուր որևէ տեղ յիմարների էլ պատահեցիր, հա՛»:

— «Հա՛, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛»:
Գիսաստղը այնպէս թափով էր ծիծաղում, որ մի պոչը պոկւեց: Այդ բանը տեսնելով երկիրը սարսափեց: Երկրի վրա խելօք մարդիկն էլ, որոնք նայում էին գիսաստղին իրենց հեռադի-

տակներով, նոյնպէս վերին աստիճանի զարմացան:

Իսկ գիսաստղը շարունակ ծիծաղում էր և ոչ մի կերպ չէր կարողանում ծիծաղը պահել: Եւ անապոկւեց նրա երկրորդ, երրորդ պոչը...
— Կո՛ղմարտեմ զի դու տեսիս վայժմ — ԿԳԳԳ

Եւ յանկարծ գիսաստղը շող եկաւ ու ցրւեց այս ու այն կողմը:

Ամբողջ տարածութիւնը լցւեց կայծերով և նրանցից մի քանիսը, մեծ քարերի պէս, ընկան երկրի վրա: Այդ տեսակ քարերից մէկը ընկաւ մի խելօք մարդու վրա, ջարդեց նրա

գլուխն էլ, հեռադիտակն էլ, ու տափակեցրեց,
ծեփեց գետնին:

Եւ երբ այդ հրաշալի հրախաղը դադարեց,
գիսաստղի հետքն էլ չէր մնացել:

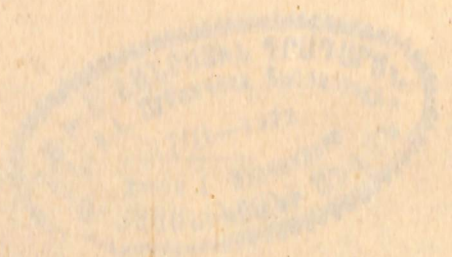
—Հպարտութիւնից տրաքւեց,—նկատեց երկիրը:—Միայն ափսոս որ իր ճանապարհորդութեան մասին բան չը պատմած մեռաւ:

—Այո, ճիշտ որ ափսոս: Գոնէ մէկ անգամ մի խելօք բան կը սովորէիր,—հեգնում էր լուսինը չարակամութեամբ ծամածռութիւններ անելով. հէնց այդ ժամանակ լրացած էր:

—Մարշ,—բարկացած գոռաց երկիրը:—Լեզուդ կարճ պահիր, շատ մի խօսի և գործդ լաւ կատարիր: Մտքիցդ չը զցես—տասն և երեք անգամ իմ շուրջը. տասն և երեք անգամ, մինչև որ ես մէկ անգամ արեգակի շուրջը կը շրջեմ: Մարշ, թէ չէ օրացոյցի կարգը տակն ու վրա կը լինի:

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

« Հ Ա Ս Կ Ե Ր Ի » ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

1. Հեղ. Մելիք-Հայկազեան. Քսան օր գետնի տակ 20 կ.
2. Օսկար Ուայլդ, Պրինցն ու ծիծեռնակը . . . 20 »
3. Ստ. Լիսիցեան. Քաջ ճամփորդներ 25 »
4. Աթ. Խնկոյեան. Գիւղացին ու արջը 25 »
5. Ստ. Լիսիցեան. Քաջ զինւորներ, պիես . . . 8 »
6. Ռ. Պատկանեան. Չախու 20 »
7. Ստ. Լիսիցեան. Սոված գայլը 10 »
8. Կլաւդիա Լուկաշեիչ. Քեռի Մկօ 20 »
9. Կարլ Էվալդ. Երկիրն ու գիսաստղը
10. Կապուսան. Ֆիօրէ (փերին) Ասեղ

Չրի յտեւում «Հասկեր»-ի

Դիմել՝ գրավաճառներին կամ Թիֆլիս՝ Редакция
„АСКЕРЪ“

0004635

2013 6196

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0004635

